

ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

ȘCOALA DOCTORALĂ – DOMENIUL ȘTIINȚE POLITICE

TEZĂ DE DOCTORAT

Relațiile României cu statele din Asia Centrală în context european.

Provocările și perspectivele diplomației de nișă

REZUMAT

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Adrian Pop

Doctorand:

Ana-Maria Andreea Anghelescu

BUCUREȘTI

2021

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

LISTA ABREVIERILOR	5
INTRODUCERE.....	7
I. CADRUL TEORETIC ȘI METODOLOGIC PENTRU ANALIZA RELAȚIILOR ROMÂNIEI CU ASIA CENTRALĂ	24
I. 1. Realismul neoclasic și modelul statului extractor de resurse.....	24
I.1.1. Variabilele sistemice (independente)	27
I.1.2. Variabilele intermediare.....	29
I.2. Teorii ale puterii în Relațiile Internaționale	33
I.2.1. Perspective definiționale asupra puterii	33
I.2.2. Perspective teoretice asupra puterii.....	39
I.2.3. Măsurarea puterii	47
I.3. Puterea medie și diplomația de nișă ca instrument specific al puterii medii	57
I.3.1. Conceptualizarea puterii medii	58
I.3.2. Diplomația contemporană și diplomația de nișă.....	65
I.4. Regiuni, regionalizare, securitate și complexe regionale de securitate.....	69
I.5. Teoria pârgھیilor și legăturilor: evoluții democratice la limita influenței factorilor externi și a obstacolelor elitelor politice naționale	74
II. CONTEXTUL EUROPEAN ȘI REGIONAL AL POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI: DINAMICI LA NIVELUL VECINĂTĂȚII ESTICE IMEDIATE.....	79
II.1. Politica externă europeană: obiective strategice, instituții și realizări.....	79
II.2. Politica Europeană de Vecinătate - dimensiunea estică	88
II.3. Relațiile Uniunii Europene cu Federația Rusă – de la geografie la interese	95
II.3.1. Perspectiva europeană dincolo de Politica Europeană de Vecinătate: Parteneriatul Estic și Sinergia Mării Negre.....	95
II.3.2. Perspectiva Rusiei: străinătatea apropiată și hegemonia regională	106

II.3.3. Dinamica generală de securitate în regiunea extinsă a Mării Negre: premisele consolidării supercomplexului de securitate UE-Rusia	115
III. ASIA CENTRALĂ – SUBCOMPLEX AL COMPLEXULUI DE SECURITATE POST-SOVIETIC	127
III.1. Asia Centrală în spațiul post-sovietic: evoluții post-independență și interdependențe de securitate la nivel regional	127
III.1.1. Premise istorice privind Asia Centrală	128
III.1.2. Este Asia Centrală o regiune unitară? O evaluare din perspectiva interdependențelor intra-regionale	132
III.2. Interdependențe de securitate cu Federația Rusă	142
III.3. Factori de influență externă alternativă: marile puteri și puterile regionale.....	151
III.3.1. Statele Unite ale Americii – agenda Occidentului divizată.....	152
III.3.2. China – cavalerul negru fără condiționalități	158
III.3.3. Iran, Turcia și India – poli alternativi, capacitate insuficientă	167
IV. RELAȚIILE ROMÂNIEI CU ASIA CENTRALĂ ÎN CONTEXT EUROPEAN – PREMISELE PUTERII MEDII A ROMÂNIEI?	178
IV.1. Poziția României în ierarhia europeană de putere – analiză cantitativă.....	179
IV.1.1. Puterea dură – capabilitățile materiale contează	180
IV.1.2. Puterea blândă – totul este despre percepții	187
IV.2. Structurile decizionale instituționalizate și obiectivele de politică externă ale României în perioadele 1990-2007 și 2007-2020– analiză comparativă.....	191
IV.2.1. Dinamica internă a politicii externe a României în perioada 1990-2007.....	192
IV.2.2. Politica externă a României ca membru al Uniunii Europene (2007-2019)	200
IV.3. Cooperarea UE-Asia Centrală: elementele particulare ale contextului sistemic al relațiilor României cu Asia Centrală.....	206
IV.3.1. Istoricul agendei de cooperare UE-Asia Centrală în perioada 1991-2006.....	207
IV.3.2. Strategia Uniunii Europene pentru un Nou Parteneriat cu Asia Centrală: o pârgie mai eficientă?	216

IV.3.3. Densitatea legăturilor dintre UE și Asia Centrală și impactul elitelor gardieni	222
IV.3.4. Legăturile statelor membre UE cu Asia Centrală: relații bilaterale cu valențe europene?.....	234
IV.3.5. Discuție cu privire la statutul UE în relațiile cu Asia Centrală	248
IV.4. Relațiile României cu Asia Centrală: este energia o nișă diplomatică profitabilă?	251
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	267
ANEXE	274
Anexa 1 – Lista interviurilor de cercetare	274
Anexa 2 - Organizații și inițiative de cooperare regională în care participă statele din Asia Centrală	275
Anexa 3 – Ierarhia de putere la nivel european bazată pe Indicele Compozit al Capabilităților Naționale (CINC) pentru perioada 1993-2012	282
Anexa 4 – Ierarhia de putere la nivel european bazată pe Indicele Puterii Globale (GPI) pentru perioada 1993-2015.....	283
Anexa 5 – Ierarhia de putere la nivel european bazată pe Indicele Puterii Statale (SPI) pentru perioada 1993-2017.....	284
Anexa 6 – Ierarhia de putere la nivel european bazată pe dimensiunea Prezenței Blânde din Indicele Prezenței Globale (El.GPI) pentru perioada 1993-2018	285
Anexa 7 – Ierarhia de putere în cadrul Uniunii Europene (inclusiv Marea Britanie) bazată pe dimensiunea Prezenței Blânde din Indicele Prezenței Europene (EPI) pentru perioada 2010-2019.....	286
BIBLIOGRAFIE	287

REZUMAT

Lucrarea de doctorat „Relațiile României cu statele din Asia Centrală în context european. Provocările și perspectivele diplomației de nișă” reprezintă o încercare de evaluare a locului și rolului pe care România îl ocupă în ierarhia de putere de la nivelul Uniunii Europene și Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Această cercetare se înscrie într-o tradiție care afirmă relevanța constantă a conceptului de putere în analiza politicilor externe ale statelor, inclusiv în contextul fragmentării sistemului internațional după Războiul Rece și afirmarea nivelurilor de analiză global, regional și național. Obiectivul general al prezentei teze de doctorat este acela de a analiza capacitatea materială și instituțională a României de a reprezenta o putere medie la nivelul continentului european. Poziționarea geografică la regiunea de graniță dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, provocările curente determinate de tranziția digitală, urgența climatică și accentuate de pandemia de Sars-Cov2 reprezintă factori care scot în evidență necesitatea evaluării cât mai cuprinzătoare a puterii României.

Discursul politic și orientarea generală a politicii externe a României corespunde într-o mare măsură profilului definitoriu al unei puteri medii. Întrebarea de la care a pornit acest studiu a fost aceea dacă într-adevăr România are capacitățile materiale ale unei puteri medii și, în caz afirmativ, dacă prin acțiunile sale de politică externă se încadrează în această categorie într-un mod consistent și coerent în perioada de după aderarea la Uniunea Europeană.

Curiozitatea științifică pentru realizarea acestui studiu a pornit de la numeroasele declarații publice ale elitei politice românești privind potențialul României de a reprezenta o „voce” la nivel european. Astfel, la scurt timp după aderarea la Uniunea Europeană, prim-ministrul României, Călin Popescu Tăriceanu, afirma că „România trebuie să își valorifice potențialul natural. Cred că România își poate propune să ajungă a șaptea putere a UE” (Mediafax 2008b). În 2016, în cadrul unei conferințe care evalua schimbările de la nivelul sistemului internațional și impactul acestora asupra României, fostul consilier prezidențial pentru securitate națională în perioada 2009-2014, Iulian Fota, a subliniat nevoia ca politica externă a României să se adapteze instituțional pentru a putea răspunde la aceste evoluții. O altă idee prezentată în cadrul conferinței de către fostul ministru de externe (în perioada 2008-2009 și în 2012), Cristian Diaconescu, a fost că România poate deveni „broker de relații internaționale” în Orientul Mijlociu (Bratu și Pele 2016). La același eveniment, fostul diplomat și analist Valentin Naumescu a arătat că acțiunile de politică externă ale României au fost „sub-profilate (...) în raport cu ponderea politică a țării” (Naumescu 2016). Un sondaj de opinie prezentat în 2020, la care au participat 80 de experți și practicieni din domeniul relațiilor internaționale, a arătat că „România, *stat membru cu pondere* [s.n.] în Uniunea Europeană (UE) și NATO, reprezintă un pilon echilibrat și *cu un important potențial, insuficient pus în valoare* [s.n.]”, iar unul dintre riscurile identificate

a fost „lipsa unor inițiative notabile care ar putea conduce la izolarea României în Uniunea Europeană” (Caba-Maria 2020).

Această trecere în revistă scoate în evidență un discurs public bazat pe nerealizarea potențialului României în cadrul Uniunii Europene și necesitatea unor acțiuni de politică internă și externă pentru afirmarea unui statut al României în concordanță cu resursele deținute. În același timp, diverse cercetări academice au încercat să evalueze rolul României în regiunea extinsă a Mării Negre în perioada ulterioară aderării la structurile euro-atlantice. Cu toate acestea, cercetările s-au axat în primul rând pe evaluarea calitativă a inițiativelor de politică externă și de securitate în context regional și mai puțin pe corelarea ierarhiei de putere de pe continentul european cu obiectivele politice asumate de România. O viziune strict statistică a puterii României nu este suficientă pentru a discuta relevanța acesteia la nivelul structurilor euro-atlantice, după cum o analiză exclusiv calitativă este insuficientă pentru plasarea României într-o ierarhie a puterilor europene influente la nivel continental.

În acest context, întrebările de cercetare la care mi-am propus să răspund prin această lucrare sunt: (1) *este România o putere medie din punctul de vedere al capacităților deținute?* și (2) *corespund obiectivele de politică externă ale României comportamentelor și funcțiilor specifice unei puteri medii?*

Intenția de a analiza capacitatea României de a reprezenta o putere medie în context european a condus la alegerea unui cadru teoretic specific realismului, deoarece puterea rămâne în continuare un element central al intereselor statului. Realismul neoclasic reprezintă însă o abordare mai potrivită pentru analiza politicii externe a României, deoarece acest cadru teoretic poate oferi o imagine mai clară asupra factorilor care determină diferențele dintre poziționarea României și cea a altor state din Europa Centrală și de Est, precum Polonia sau Ungaria, aflate într-o situație similară din punctul de vedere al presiunilor sistemice, însă adoptând o politică externă diferită. Pornind de la premisele structurale ale neorealismului, realismul neoclasic introduce în analiză variabile de la nivel intern, oferind astfel o mai bună înțelegere a acțiunilor statelor care nu respectă întocmai comportamentele prescrise de presiunile sistemice. Astfel, teoria realismului neoclasic arată că politica externă poate fi afectată și de percepțiile liderilor asupra modificărilor în distribuția capacităților sau a altor factori structurali care îi determină să ia decizii de adaptare a politicilor de la nivel național.

În analiza politicii externe a României am utilizat modelul statului extractor de resurse, propus de Jeffrey W. Taliaferro, în care constrângerile sistemice determină statele să își îmbunătățească avantajul competitiv pentru a-și crește șansele de supraviețuire. Opțiunile acestora sunt de a-și menține strategiile politico-militare deja existente, a emula opțiunile politico-militare adoptate de statele care au succes în sistemul internațional sau de a inova. Ultimele două strategii sunt mai costisitoare, deoarece implică adaptarea instituțională și mobilizarea sprijinului intern. Modelul propus de Taliaferro este unul sintetic și

are avantajul că operaționalizează variabile la nivelul statului prin care se pot explica variațiile în balansarea internă și diferențele între opțiunile instituționale atât în ceea ce privește conținutul acestora, cât și capacitatea de implementare propriu-zisă.

Ierarhizarea statelor în funcție de analiza cantitativă a puterii oferă indicații despre statutul acestora și posibile acțiuni de politică externă. De obicei, discuțiile se poartă cu privire la superputeri, marile puteri din sistemul internațional sau de la nivel regional, considerate ca fiind cele mai influente, precum și cu privire la puterile mici sau puterile minore, acelea care au un impact semnificativ mai mic. Cu toate acestea, în analizele de politică externă, dar și în cele privind sistemul internațional se remarcă, explicit (definită ca atare) sau implicit (prin anumite tipuri de acțiuni), categoria puterilor medii, acele state care nu au capacități suficient de mari pentru a influența semnificativ dinamica de putere la nivelul sistemului internațional, însă sunt destul de active la nivel diplomatic. Indiferent de modul în care este definită puterea medie, aceasta are asociate o serie de comportamente specifice prin care este identificată ca atare. Astfel, analiștii și practicienii identifică diplomația de nișă ca fiind instrumentul preferat de puterile medii pentru a-și promova interesele în politica externă. Relevanța diplomației de nișă a fost accentuată de dinamica de la nivel internațional în perioada post-Război Rece, în care eliminarea competiției între cele două superputeri a permis creșterea importanței acordate unor domenii considerate în general de *low politics*, în timp ce structura sistemului internațional a favorizat proliferarea inițiativelor multilaterale. Analiza conceptuală realizată în acest studiu a relevat faptul că, pentru ca un stat să fie o putere medie nu este suficient să dețină capacități medii, ci și să adopte anumite comportamente specifice și să îndeplinească anumite funcții în sistem, toate acestea fiind mai degrabă constructe sociale pe baza deciziilor de politică externă ale elitei politice, după cum susține și realismul neoclasic.

Studiul de față se concentrează în primul rând asupra perioadei ulterioare aderării României la Uniunea Europeană (2007), având ca orizont temporal anul 2019 din cauza mai multor considerente metodologice. Pe de o parte, indicatorii privind puterea materială a României cuprind date complete până în anul 2019, evaluările pentru anul 2020 nefiind disponibile în totalitate. Mai mult, în ceea ce privește analiza calitativă, în 2019 au fost adoptate o serie de strategii de cooperare regională la nivelul Uniunii Europene care ghidează obiectivele de politică externă, marcând astfel o încheiere a unui ciclu strategic. Totodată, pandemia de Sars-Cov2, declanșată în 2020 și în continuă desfășurare la momentul redactării tezei, a avut efecte semnificative asupra relațiilor internaționale și care se resimt și în prezent. Demersul analitic privind statutul României în context european nu ar putea fi validat prin includerea evenimentelor din anul 2020 în această analiză, deoarece nu există date complete privind impactul asupra politicii externe ale eventualelor măsuri adoptate de România în context de criză.

Prima ipoteză a studiului, răspunzând primei întrebări de cercetare, este că *România are capacitățile unei puteri medii*. În vederea validării acestei ipoteze am realizat o analiză cantitativă, comparând ierarhiile de putere rezultate la nivelul continentului european din măsurarea a trei indicatori. În primul rând, am utilizat Indicele Compozit al Capabilităților Naționale – CINC, dezvoltat în cadrul proiectului *Correlates of War*. CINC folosește șase variabile care pot fi grupate pe trei dimensiuni: demografie (populația totală și populația urbană), industrie (producția de fier și oțel și consumul energetic) și militar (personal militar și cheltuielile militare). Perspectiva preponderent industrială a CINC este completată de analiza realizată asupra ierarhiei rezultate din Indicele Puterii Globale (GPI), creat de Consiliul Național de Informații al SUA, precum și din cea bazată pe Indicele Puterii Statale (SPI), dezvoltat de Institutul In.Europa din Polonia. Atât GPI, cât și SPI țin cont de evoluțiile tehnologice și globalizarea economică în analiza capacităților materiale ale statelor, așadar o viziune post-industrială. SPI are avantajul de a păstra accentul pe puterea militară a statelor, concentrându-se însă pe mai multe elemente decât CINC, prin includerea producției și vânzării de arme, a raportului cheltuielilor militare față de PIB și deținerea de arme nucleare. Spre deosebire de GPI, metodologia pentru SPI include mai multe aspecte privind modul în care este percepută puterea economică a statului (rating-urile de țară și numărul de persoane bogate), precum și proiecția puterii în organizațiile internaționale (apartenența la Consiliul de Securitate al ONU, apartenența sau deținerea președinției unor organizații internaționale). În cazul GPI, tehnologia și inovarea sunt măsurate prin cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare, precum și prin investițiile în tehnologia comunicațiilor și informației, în timp ce în cazul SPI aceasta se măsoară prin numărul patentelor înregistrate la Organizația Mondială pentru Proprietate Intelectuală, numărul universităților în topul Shanghai (unul dintre cele mai prestigioase clasamente bazat pe inovație și producție de cunoaștere), dar și raportat la veniturile din extracția de materie primă în totalul PIB-ului național. În fine, o ultimă diferență semnificativă între GPI și SPI o reprezintă includerea în cel din urmă a unei variabile care se referă la teritoriul țării, astfel că statele cu teritoriu mare vor fi avantajate în SPI.

Pentru a evalua dacă România este o putere medie în context european, am comparat indicatorii pentru putere pentru România cu cei din țările care sunt membre ale Uniunii Europene și/sau NATO: Albania, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehia, Croația, Cipru, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Macedonia de Nord, Malta, Marea Britanie, Muntenegru, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Turcia, Ungaria (în total 34 de țări). Includerea atât a statelor membre în UE, cât și a celor membre în NATO se datorează intenției de a efectua o analiză comparativă asupra puterii României în arhitectura instituțională mai largă din sistemul european. De asemenea, această analiză oferă o viziune mai cuprinzătoare asupra regiunii Mării Negre, prin includerea Turciei, un partener strategic al României și un actor important la nivel regional.

Având în vedere analiza cantitativă a capabilităților României bazată pe cei trei indici, se poate concluziona că aceasta se încadrează la categoria puterilor medii în ierarhia europeană de putere, în care sunt incluse cele 34 de state membre UE și NATO de pe continentul european. Cu toate acestea, se remarcă diferențe în funcție de tipul de analiză realizat. Dacă se iau în calcul măsurătorile CINC, care se concentrează pe aspecte industriale ale puterii, România este mai bine plasată, ocupând o poziție în treimea superioară a clasamentului (pozițiile 9-11, cel mai frecvent ocupând poziția 9). Pe de altă parte, în analiza GPI, ce include aspecte care țin cont de evoluțiile tehnologice post-industriale, dar și de componenta economică și inovativă a puterii statului, România se plasează în pozițiile inferioare ale celei de-a doua treimi a clasamentului (pozițiile 18-20, cel mai frecvent ocupând poziția 19). În fine, analiza realizată pe baza SPI, care include mai multe aspecte relaționale (participarea activă în organizații internaționale) și de percepție (măsurători ale rating-ului de țară), generează o imagine a puterii României cu fluctuații semnificative de poziție (între pozițiile 12-21). România se plasează în cea de-a doua treime a clasamentului de-a lungul întregii perioade analizate, însă cel mai frecvent este în jumătatea inferioară a acestei categorii. Toate cele trei clasamente identifică drept mari puteri Germania, Franța, Marea Britanie și Italia, la diferențe semnificative față de restul țărilor, în timp ce țări precum Spania, Turcia, Olanda, Belgia, Norvegia, Suedia, Danemarca sau Austria își păstrează pozițiile de mijloc indiferent de clasament. Se poate considera că România este la rândul ei o putere medie, în primul rând în ceea ce privește potențialul acesteia în termeni de resurse și capabilități, însă din cauza acțiunilor sale, nu își manifestă pe deplin acest potențial, plasându-se în categoria puterilor medii slabe.

Indicii definiți anterior nu oferă decât o imagine parțială asupra puterii României, astfel că am inclus în analiza de față și Indicele Elcano al Prezenței Globale (El.GPI), creat de Institutul Regal Elcano din Spania care evaluează prezența globală a țărilor pe trei dimensiuni: economie, apărare și prezență blândă. Dimensiunea privind prezența blândă din cadrul acestui indice reprezintă cea mai bună resursă disponibilă pentru măsurarea puterii blânde, indicele Elcano fiind cel mai cuprinzător în ceea ce privește țările analizate și care sunt de interes pentru prezentul studiu comparativ cu alți indici ai puterii blânde. Pe baza ierarhiei rezultate din El.GPI, corelată cu versiunea sa limitată la UE (Indicele Prezenței Europene – EPI), observăm că primele 7 țări se diferențiază în general destul de ușor față de celelalte de-a lungul perioadei studiate, acestea putând fi încadrate în categoria marilor puteri la nivelul continentului european: Marea Britanie, Germania, Franța, Italia, Turcia, Spania și Olanda pentru perioada 2014-2019. Diferența între puterile medii și cele mici este mai dificil de constatat doar pe baza valorii indicelui, însă datele oferite de El.GPI arată că România se plasează la distanță față de marile puteri, în funcție de definiția cantitativă a puterii medii, fie în partea inferioară a acestei categorii, fie în partea superioară a puterilor mici. O concluzie similară poate fi trasă și din datele de la nivelul UE prin EPI. Deși înregistrează o creștere a indicelui puterii blânde, per total creșterea acestuia se realizează într-un ritm mult inferior față de cel al celorlalte state analizate. Aceste

evoluții arată o stagnare relativă în termeni de putere blândă a României, atât la nivel global, cât și european, având în vedere că toate țările analizate au înregistrat o creștere constantă în privința puterii blânde în termeni absoluți, cu câteva excepții minore.

Cel de-al doilea obiectiv al tezei s-a concentrat asupra analizei politicii externe a României prin utilizarea cadrului propus de realismul neoclasic în vederea identificării unor comportamente și funcții specifice puterii medii. Statutul de putere medie al unui stat membru al Uniunii Europene ar trebui validat în primul rând cu referire la locul și rolul acestuia în procesul decizional european intern, însă principiul după care se ghidează gestionarea statutului României de stat membru UE este acela că politicile europene sunt politici interne. Din acest considerent, orientarea tezei de față către studiul politicii externe este îndreptățită, studiul de caz ales pentru testarea ipotezelor fiind analiza relațiilor României cu țările din Asia Centrală – Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan.

Motivația alegerii Asiei Centrale ca zonă principală de studiu a fost justificată de poziționarea geografică a acesteia în raport cu Uniunea Europeană, regiunea fiind suficient de apropiată pentru a determina existența unor interdependențe de securitate, mai ales în domeniul energetic, dar totodată suficient de îndepărtată pentru a nu crea așteptări privind o potențială aderare. De asemenea, Asia Centrală este o regiune care prezintă unele similitudini istorice politico-instituționale cu statele din Europa Centrală și de Est, justificând în acest fel potențialul interes reciproc de politică externă. În plus, având în vedere utilitatea studiului de caz pentru demonstrarea statutului de putere medie pentru România, este relevantă observația din literatura de specialitate privind nișele diplomatice și regionale pe care se specializează puterile medii, respectiv concentrarea eforturilor de politică externă dincolo de propriul interes și proximitatea geografică.

Pentru a răspunde la cea de-a doua întrebare de cercetare a tezei, am realizat o analiză la nivel structural, precum și o analiză la nivel intern, ținând cont și de cadrul teoretic al realismului neoclasic. Astfel, nivelul structural urmărește să evalueze interdependențele dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală prin intermediul teoriei complexului regional de securitate și al teoriei pârgھیilor și legăturilor. Ipoteza demonstrată la acest nivel este aceea că, *deși există un supercomplex format în jurul relației de interdependență de securitate dintre UE și Rusia, interdependențele dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală sunt reduse*. Acest context structural este cel care creează cadrul în care decidenții de politică externă din România evaluează amenințările și oportunitățile din sistemul internațional și stabilesc obiective și strategii de acțiune. Analiza de la nivel intern se concentrează pe confirmarea sau infirmarea următoarei ipoteze: *capacitatea internă redusă a României de mobilizare și extragere a resurselor scade capacitatea de implementare a obiectivelor de politică externă a României în relația cu Asia Centrală*. Pe măsură ce capacitatea de implementare a obiectivelor de politică externă crește, conturarea comportamentelor și funcțiilor specifice unei puteri medii devine mai clară.

Cadrul teoretic utilizat pentru analiza dinamicii de putere de la nivel structural a inclus teoria complexului regional de securitate și teoria pârgھیilor și legăturilor. Teoria complexului regional de securitate, propusă de Barry Buzan și Ole Waever, are o relevanță sporită în contextul interacțiunilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă în interiorul vecinătății comune, dar și pentru analiza relațiilor dintre Asia Centrală și Federația Rusă. Teoria pârgھیilor și legăturilor, dezvoltată de Steven Levitsky și Lucan Way, este o teorie structurală care explică absența progresului pe calea democratizării, în ciuda existenței unei agende complexe a actorului cu influență, așa cum a fost cazul Uniunii Europene, și a potențialului unor interdependențe de securitate între cele două regiuni ca urmare a modului de raportare la Federația Rusă.

Interacțiunea dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă în regiunea de graniță și, implicit, a celor două complexe regionale centrate în jurul acestora, reprezintă o continuare a istoricului îndelungat de cooperare și adversitate între cele două, astfel că interdependențele de securitate dintre cele ele au condus la emergența unui supercomplex între spațiul european și cel post-sovietic. Chiar dacă nu întotdeauna Uniunea Europeană ca actor unitar a fost partener de dialog și confruntare al Rusiei, interdependența de securitate a Rusiei cu spațiul european s-a manifestat prin relațiile acesteia cu marile puteri de pe continentul european, cum ar fi Franța, Germania, Marea Britanie, dar și cu statele care s-au aflat în perioada Războiului Rece în sfera sa de influență – Europa Centrală și de Est. Tocmai de aceea, extinderea Uniunii Europene și a NATO spre est a reprezentat o problemă de securitate, conducând la confruntări între viziunile Occidentului și Rusiei asupra acestora. Deși până în 2008, interdependența de securitate dintre UE și Rusia nu era percepută într-o manieră explicit negativă, deteriorarea relațiilor dintre cele două a dus la securitizarea acțiunilor celuilalt, la escaladarea dilemei securității și evidențierea interdependențelor de securitate. Interconetarea dintre UE și Rusia determină analiza relațională a problematicilor de securitate între cele două complexe, imposibil de separat, astfel că are loc un proces de osmoză, confirmând apariția unui supercomplex de securitate european cuprinzător.

Odată cu finalizarea procesului de extindere către est, Uniunea Europeană și-a definit o politică mai consistentă față de statele din fostul spațiu sovietic. Astfel, în 2007, după o cooperare bilaterală axată în principal pe obiective de asistență pentru dezvoltare, la inițiativa Germaniei, UE a adoptat o Strategie pentru cooperarea cu țările din Asia Centrală – *Strategia pentru un Nou Parteneriat cu Asia Centrală*. Aceasta a fost prima abordare structurată pentru cooperarea inter-regională UE-Asia Centrală și a identificat o serie de obiective generale care să ghideze măsurile politice, economice și sociale adoptate de UE în relația cu cele cinci state. După cum demonstrează formularea strategiilor oficiale, discursurile și acțiunile guvernelor din Asia Centrală, rolul UE este perceput predominant prin potențialul său ca piață de desfacere pentru produsele locale. Totodată, imaginea UE ca donator oferă guvernelor locale un instrument de legitimare prin faptul că permite activitatea societății civile, deși impactul UE rămâne limitat, în primul rând din cauza proiectelor la

scară mică pe care le finanțează direct în societate. Totodată, influența pârghiilor UE a fost redusă semnificativ de existența unor puteri regionale alternative, care nu numai că au oferit relații de cooperare fără impunerea unui cost politic de reformă, ci au pus la dispoziție și garanții de securitate pentru stabilitatea regională și națională. Deși elitele naționale încearcă să mențină un echilibru între Rusia, China și Occident, mai ales că nu au încredere în totalitate în bunele intenții ale Rusiei și Chinei, statele din Asia Centrală rămân în continuare dependente militar și economic de aceste două puteri regionale. În vederea unei contextualizări a interdependențelor de securitate dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală am ținut cont și de interesele particulare ale altor mari actori în regiune (Statele Unite ale Americii, Rusia, China, Turcia, Iran, India ș.a.), raportându-le la agenda europeană și potențialul de consolidare sau obstrucționare a acesteia.

Cercetarea realizată a arătat faptul că relațiile dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală sunt mediate de prezența Rusiei, față de care Asia Centrală rămâne în continuare puternic conectată în toate domeniile de securitate analizate (militar, politic, economic, societal). Procesele de securitizare și desecuritizare existente în relațiile dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă influențează și relațiile dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală, conducând la o limitare a impactului agendei normative și a potențialului de acțiune a pârghiilor și legăturilor inter-regionale. În acest fel a fost validată cea de-a doua ipoteză a studiului privind nivelul redus al interdependențelor de securitate dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală, în ciuda apartenenței la același supercomplex european cuprinzător.

În contextul generat de aceste interdependențe de securitate limitate, potențialul de acțiune al unei puteri medii s-ar putea încadra în identificarea unor nișe specifice de cooperare care să susțină demersurile de consolidare și recunoaștere a Uniunii Europene ca actor politic relevant în Asia Centrală. Poziționarea la granița estică a UE și ieșirea la Marea Neagră plasează România într-un context favorabil pentru avansarea agendei europene în relația cu țările din Asia Centrală dincolo de dimensiunea energetică.

La nivelul intern de analiză, studiul s-a orientat pe evaluarea dimensiunii comportamentale (inițiativele specifice de politică externă) și a celei funcționale (obiectivele propuse spre realizare de aceste inițiative) ale puterii medii în raport cu acțiunile României. În acest sens, am realizat o analiză asupra tematicilor principale ale politicii externe românești în perioada post-comunistă. Am remarcat astfel că, în perioada anterioară aderării la structurile euro-atlantice, România și-a orientat politica externă în vederea realizării acestui obiectiv, în speță după Declarația de la Snagov din 1995. În timpul tranziției, deși din punctul de vedere al capacităților materiale România s-ar fi încadrat în categoria puterilor medii, comportamentul său nu a indicat capacitatea de putere medie, deoarece deciziile de politică externă au fost mai degrabă rezultatele forțelor sistemice asupra structurii instituționale euro-atlantice și nu au fost determinate de o asumare fără echivoc la nivel intern. În general puterile medii adoptă o abordare diplomatică antreprenorială, încercând astfel să inoveze și să-și creeze nișe specifice pentru politica lor externă. Din acest

punct de vedere, politica externă a României s-a concentrat exclusiv asupra creării unei imagini favorabile în rândul partenerilor europeni care să favorizeze integrarea în UE și NATO.

Ulterior anului 2007, cercetarea realizată în cadrul acestei teze de doctorat a relevat faptul că România s-a concentrat în primul rând asupra sectorului energetic și a promovării coridoarelor de transport pentru mărfuri. Chiar și așa, politica externă a României este orientată în primul rând către țările din Parteneriatul Estic, corelate cu regiunea extinsă a Mării Negre și Balcanii de Vest, atât în plan bilateral, cât și multilateral. După cum rezultă din analiza calitativă asupra inițiativelor de politică externă, România acționează ca putere medie în regiunea extinsă a Mării Negre, având în vedere politicile antreprenoriale adoptate în regiune, în general în domeniul gestionării conflictelor și promovării agendei normative, plasând România pe lista actorilor relevanți în domeniul securității între membrii UE și NATO. De asemenea, abordarea unei poziții morale în politica externă, ca promotor al intereselor hegemonului global și poziționarea ca partener strategic al SUA în regiunea extinsă a Mării Negre, pentru promovarea extinderii modelului democrației liberale, contribuie la consolidarea statutului României de putere medie din punct de vedere al comportamentelor. Relațiile României cu Republica Moldova, utilizate în mod curent ca un instrument de măsurare a succesului politicii externe românești, sunt analizate în cadrul mai larg al regiunii extinse a Mării Negre, fapt ce conduce însă la evaluarea impactului real al politicii externe românești comparativ cu dinamica de putere de la nivel structural al relațiilor dintre UE și Rusia.

Din perspectiva funcțională asupra puterilor medii, se observă faptul că elita politică a României a adoptat o abordare activistă pentru obținerea sprijinului celorlalte state membre UE și NATO în vederea adoptării unor decizii care serveau și interesului național. Cu toate acestea, mediul strategic tensionat din regiunea de vecinătate cu Rusia reprezenta deja un factor de presiune sistemică semnificativ pentru a determina o mai mare implicare din partea UE și NATO, aceasta fiind și în interesul marilor puteri euro-atlantice. În ciuda inițiativelor românești și a lobby-ului pentru deciziile privind regiunea, observăm succesul limitat al acțiunilor specifice promovate de România și prin urmare absența unei funcții clare, specifice unei puteri medii, pe care România ar fi putut să o dezvolte la nivel european în raport cu regiunea Mării Negre. Analiza a mai arătat că factorii interni au împiedicat elitele politice să evalueze eficient presiunile sistemului internațional, fiind vorba în special de fragmentarea politică ce a condus la interese conflictuale în ceea ce privește alocarea eficientă a resurselor, generând și o scădere a credibilității angajamentelor României ținând cont de instabilitatea internă.

Relațiile dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală sunt bazate pe dualitatea dintre interesele de asigurare a securității, atât în plan energetic, cât și militar, prin prevenirea unei eventuale destabilizări care ar putea să aibă ramificații asupra Europei, și intențiile normative de promovare a democrației și economiei de piață. Cu referire strictă la inițiativele bilaterale sau regionale lansate de România pentru conectarea cu

Asia Centrală, analiza a scos în evidență acordarea unui loc prioritar creșterii rolului regional al României la Marea Neagră, fie ca „hub energetic regional”, fie ca spațiu de realizare a schimburilor comerciale dintre Uniunea Europeană și partenerii externi.

Studiul a validat cea de-a treia ipoteză de cercetare, demonstrând că, deși la nivel național România s-a poziționat în categoria statelor care și-au asumat o identitate de politică externă orientată către est, alocarea ineficientă a resurselor birocratice disponibile, coordonarea limitată a eforturilor unor promotori din mediul de afaceri național cu legături economice cu Asia Centrală și comunicarea insuficientă cu potențiali parteneri din Europa Centrală și de Est a condus la o prezență limitată, cvasi-invizibilă a României în Asia Centrală. Oportunitățile diplomației de nișă s-au concentrat exclusiv asupra consolidării parteneriatelor României în asigurarea infrastructurii și comerțului în sectorul energetic, un domeniu dominat de interesele sistemice ale marilor actori. România a adoptat un rol important ca antreprenor al conductei Nabucco, însă nerealizarea acestui proiect a reprezentat un element care a demonstrat incapacitatea sa de a acționa ca putere medie la nivel regional și să împiedice acest deznodământ. Deși și-a construit relații politice stabile cu autoritățile din Asia Centrală, în special cu cele din Turkmenistan și Kazahstan, acestea nu au fost utilizate pentru consolidarea unei relații de parteneriat bazată pe egalitate. Avantajele retorice și politice ale apartenenței la Uniunea Europeană și NATO nu au fost folosite în relațiile cu țările din Asia Centrală, România având o participare scăzută la platformele de dialog inter-regional în domenii specifice din afara securității (energie sau terorism), deși agenda europeană este suficient de variată pentru a oferi oportunități de activism decidenților de politică externă din România.

Metodologia studiului a inclus analiza comparativă a datelor statistice rezultate din analiza indicatorilor de putere (Indicele Compozit al Capabilităților Naționale – CINC, Indicele Puterii Globale – GPI, Indicele Puterii Statale – SPI, respectiv Indicele Elcano al Prezenței Globale, dimensiunea prezenței blânde – El.GPI). De asemenea, pentru evaluarea interdependențelor de securitate dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, Federația Rusă și Asia Centrală, respectiv Uniunea Europeană și Asia Centrală am utilizat analiza de documente, atât surse primare în limbile engleză și română, precum și traduceri realizate de programe specializate ale unor surse primare în limba rusă pentru documentele oficiale (strategii de politică externă, tratate bilaterale, comunicate de presă, discursuri și interviuri ale unor oficiali). De asemenea, au fost analizate surse secundare în primul rând în limba engleză și traduceri prin programe specializate din limba rusă, precum și surse secundare în limbile română și franceză, în special pentru aspectele privind politicile europene.

Studiul surselor primare și secundare a fost completat cu o cercetare calitativă referitoare la agenda UE în relația cu Asia Centrală, care a fost analizată și prin intermediul unor interviuri de cercetare și a unor observații participative desfășurate pe parcursul unei mobilități Erasmus+ la Academia OSCE din Bișkek,

Kârgâzstan, derulată în anul universitar 2019-2020. Cercetarea calitativă s-a desfășurat în orașul Bișkek, sub formă de interviuri semi-structurate, în limba engleză, fiind transmise peste 70 de solicitări către reprezentanțe diplomatice, birouri ale organizațiilor internaționale guvernamentale și non-guvernamentale, precum și instituții guvernamentale din toate cele 5 state din Asia Centrală. Grila de interviuri a cuprins întrebări referitoare la percepțiile asupra statutului și rolului Uniunii Europene în Asia Centrală, perspectivele privind domeniile de succes, activismul anumitor state membre, relațiile cu comunitatea de donatori internaționali, respectiv cu Federația Rusă și China. Pandemia de Sars-Cov2, care a condus la instituirea unor măsuri tipice stării de alertă în Kârgâzstan, a limitat interacțiunile directe și a plasat alte priorități în vârful activităților desfășurate de instituțiile de interes în detrimentul cercetărilor. Ca urmare a acestui demers am putut realiza 9 interviuri de cercetare, în cadrul cărora am agreeat cu participanții inclusiv modalitatea în care răspunsurile lor vor fi citate în cadrul cercetării. Interviurile au fost realizate cu reprezentanți ai organizațiilor internaționale (Fondul Monetar Internațional, Uniunea Europeană, o organizație internațională de asistență pentru dezvoltare), precum și ai statelor (Germania – ambasada și GiZ, un alt stat din afara Uniunii Europene), precum și cu reprezentanți ai mediului academic și societății civile (Fundația Soros, un cercetător din Asia Centrală, un team leader dintr-un proiect finanțat din fonduri europene în domeniul educației). De asemenea, la întoarcerea în România am mai organizat online un interviu semi-structurat cu un cercetător lituanian (iulie 2019).

Limitele cercetării vizează în general aspectele metodologice: absența unui program specializat de analiză statistică pentru testarea diferitelor ipoteze și a corelațiilor între variabile, absența accesului la surse primare din rândul decidenților de politică externă din România, Uniunea Europeană (atât la nivelul Serviciului European de Acțiune Externă, cât și în rândul celorlalte state membre) și din Asia Centrală, respectiv cunoștințele limitate de limbă rusă și absența cunoștințelor limbilor locale din Asia Centrală pentru aprofundarea cercetărilor și identificarea nuanțelor specifice limbajului politic de la nivel intern și regional.

Teza de doctorat este împărțită în patru capitole, care urmează structura analitică a cercetării. Astfel, în primul capitol am realizat o trecere în revistă a cadrului conceptual și metodologic al teoriilor utilizate în contextul analizei: realismul neoclasic, perspective teoretice asupra puterii, teoretizări ale puterii medii și diplomației de nișă, precum și teoria complexului regional de securitate și teoria pârgărilor și legăturilor și impactul elitelor gardieni.

În cel de-al doilea capitol am realizat o analiză a evoluției și obiectivelor politicii externe a Uniunii Europene în relația cu vecinătatea estică în raport cu perspectivele Federației Ruse asupra acestui spațiu, acest demers având rolul de a defini contextul structural și regional al desfășurării acțiunilor de politică externă ale României.

Cel de-al treilea capitol reprezintă un studiu aprofundat asupra evoluției post-sovietice a Asiei Centrale și a raportării celor cinci state din regiune în raport cu dinamica de putere de la nivel global. Scopul acestui capitol este acela de a scoate în evidență prioritățile naționale de politică externă ale statelor din Asia Centrală, precum și obiectivele marilor puteri față de acestea, evidențiind interdependențe de securitate, precum și pârgii și legături care pot facilita sau îngreuna succesul agendei Uniunii Europene la nivel regional.

Capitolul al patrulea este cel care include analiza cantitativă a puterii României în ierarhia europeană, raportată la cei trei indicatori pentru capabilitățile materiale, precum și la indicatorul puterii blânde. Totodată capitolul include o secțiune dedicată evoluției instituționale și a capacității de mobilizare a resurselor în vederea îndeplinirii obiectivelor de politică externă de către România în perioada post-comunistă. Relațiile dintre Uniunea Europeană și Asia Centrală sunt analizate din perspectiva teoriei pârgiilor și legăturilor, precum și a plasării celor două în supercomplexul regional de securitate european cuprinzător, format din UE și spațiul post-sovietic. Această secțiune include atât o analiză a viziunii strategice europene față de regiune, cât și o analiză cuprinzătoare a obiectivelor statelor membre în raport cu Asia Centrală. În acest fel este contextualizată analiza privind relațiile României cu țările din Asia Centrală și evoluția acestora în perioada 1991-2019.

Concluziile cercetării arată că România și-ar putea utiliza experiența de coordonator în cadrul grupului de lucru pentru Europa de Est și Asia Centrală al Inițiativei Uniunii Europene pentru Apă cu scopul mobilizării statelor din Asia Centrală pentru a implementa o agendă corespunzătoare angajamentelor din domeniul climatic și mobilizarea sprijinului financiar necesar.

Totodată, România are experiență în școlarizarea studenților străini, inclusiv a celor din Asia Centrală după cum arată creșterea numărului studenților din Turkmenistan, astfel că ar putea, pe de o parte, să ofere un pachet integrat de burse pentru statele din Asia Centrală și, pe de altă parte, să utilizeze relațiile cu absolvenții pentru întărirea conexiunilor economice și culturale cu aceste țări.

O altă nișă de cooperare care poate fi explorată la nivelul relațiilor cu Asia Centrală este cea a cooperării transfrontaliere, un domeniu care poate contribui la identificarea unor soluții pe termen lung pentru problemele comune (în special gestionarea comună a resurselor de apă și problematica infrastructurii de transport), sprijinind astfel rezolvarea conflictelor de graniță care sunt foarte frecvente în Asia Centrală. România are experiență în acest sens atât cu state europene (Ungaria și Bulgaria), dar și cu state extra-comunitare, cu experiență de tranziție politică și economică (Republica Moldova, Ucraina și Serbia). Acestea nu au implementat toate reglementările europene specifice, iar Ucraina și Republica Moldova au experiența tranziției post-sovietice ca element comun cu statele din Asia Centrală, și astfel pot constitui exemple de

bună practică pentru acestea. România poate reprezenta un promotor al acestui tip de cooperare alături de statele din vecinătatea sa imediată.

Pe baza cercetării realizate în cadrul acestei teze de doctorat, putem afirma că este necesară explorarea și aprofundarea studiilor privind politica externă a României pe anumite domenii tematice, precum și în relație cu zone geografice extra-europene. Creșterea rolului Chinei și reorientarea principalelor dinamici sistemice pe continentul asiatic plasează în atenție toate statele din această zonă, inclusiv statele din Asia Centrală ca regiune de tranzit spre Europa. Preocupările pentru zona Asiei de Sud-Est și Orientului Mijlociu din cercetările românești trebuie completate atât cu perspective noi privind potențialul României de a acționa ca o putere medie în aceste regiuni specifice, cât și cu studii dedicate modalităților concrete prin care România poate să identifice anumite nișe diplomatice pe care să le exploateze în relațiile cu țările din Asia Centrală, dar și din alte regiuni.

Dinamica de la nivelul sistemului internațional care se manifestă și la nivelul regiunii extinse a Mării Negre în strânsă legătură cu bazinul Mării Caspice, împiedică îndeplinirea unui rol mai ambițios al României ca stat care poate influența semnificativ poziționarea reciprocă dintre Uniunea Europeană, respectiv NATO și Federația Rusă. Din această cauză, rezultatele politicii externe ale României nu pot fi plasate între cauzele care au determinat o consolidare a orientării estice a celor două organizații. Relația de cauzalitate este mai degrabă inversă: aceste schimbări subsistemice au consolidat preocupările de securitate ale României, care a utilizat statutul său de membru UE și NATO pentru a se asigura că interesele sale sunt protejate prin acțiunile multilaterale, având în vedere incapacitatea de a-și asigura în mod sustenabil securitatea.

Pe baza tuturor elementelor teoretice și empirice prezentate în această teză, se poate afirma că decizia de specializare a politicii externe și utilizare a abordării nișelor diplomatice implică un proces de adaptare instituțională în vederea asigurării eficienței alocării și distribuției de resurse. Utilizarea nișelor diplomatice, în special în cooperarea la nivel regional, reprezintă un demers rațional având în vedere presiunile sistemului și resursele limitate de care dispun statele cu capacități medii, așa cum este și România.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

- Bossuyt, Fabienne. 2016. „Central and Eastern European EU member states' involvement in the EU's democracy promotion in Central Asia.” În *Democratization in EU Foreign Policy: New member states as drivers of democracy promotion*, editori Benedetta Berti, Kristina Mikulova și Nicu Popescu, 102-127. London & New York: Routledge.
- Bratu, Victor, Alexandra Pele. 10 martie 2016. "România în noua ordine mondială: ”Vacanța s-a terminat”, nu mai putem trăi din miturile politicii externe, lumea e altfel după anexarea Crimeii." *Curs de Guvernare*. Accesat 1 februarie 2021. <https://cursdeguvernare.ro/romania-in-noua-ordine-mondiala-vacanta-s-a-terminat-nu-mai-putem-trai-din-miturile-politicii-externe-lumea-e-altfel-dupa-anexarea-crimei.html>.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, și Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, Barry, și Ole Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Caba-Maria, Flavius. 28 februarie 2020. "Corporațiile influențează politica externă a României mai mult decât Parlamentul." *Q Magazine*. Accesat 01 februarie 2021. <https://www.qmagazine.ro/corporatiile-influenteaza-politica-externa-a-romaniei-mai-mult-decat-parlamentul/>.
- Cooper, Andrew. 1997. „Niche Diplomacy: A Conceptual Overview.” În *Niche Diplomacy: Middle Powers after the Cold War*, editor Andrew F. Cooper, 1-25. Macmillan Press.
- Correlates of War. 2017. „National Material Capabilities (v5.0).” 1 februarie. Accesat 14 octombrie 2020. <https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities>.
- Denca, Sorin Ștefan. 2013. „Romania: The Black Sea Atlanticist.” În *The New Member States and the European Union: Foreign Policy and Europeanization*, editori Michael Baun și Dan Marek, 175-189. London: Routledge.
- Elcano Royal Institute. 2020. „Elcano Global Presence Index.” Accesat 14 octombrie 2020. <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/home>.
- Gill, Graeme, și Yelena Nikolayevna Zabortseva. 2019. „Russian security strategy in Central Asia.” În *Routledge Handbook of Russian Security*, editor Roger E. Kanet, 321-332. Routledge.
- Jordaan, Eduard. 2003. "The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers." *Politikon: South African Journal of Political Studies* 30 (2): 165-181.

- Juraev, Shairbek. 2014. „Comparing the EU and Russia engagements in Central Asia.” *L'Europe en Formation* 4 (374): 77-93.
- Korosteleva, Elena A., și Irina Petrova. 2020. „From ‘the global’ to ‘the local’: the future of ‘cooperative orders’ in Central Eurasia in times of complexity.” *International Politics*.
- Laruelle, Marlene. 2015a. “Factoring the foreign policy goals of the Central Asian states.” In *China, the United States, and the future of Central Asia*, edited by David B.H. Denoon, 75-101. New York University Press.
- Lemon, Edward, și Oleg Antonov. 2020. „Authoritarian legal harmonization in the post-Soviet space.” *Democratization* 27 (7): 1221-1239.
- Marin, Georgiana. 2013. *Romania and Central Asia*. EUCAM Policy Brief no. 12.
- Mediafax. 2008b. „Tăriceanu: România își poate propune să ajungă a șaptea putere în UE.” *Mediafax*. 18 noiembrie. Accesat 01 februarie 2021. <https://www.mediafax.ro/social/tariceanu-romania-isi-poate-propune-sa-ajunga-a-saptea-putere-in-ue-3513919>.
- National Intelligence Council. 2012. *Global trends 2030: Alternative Worlds*. National Intelligence Council.
- Naumescu, Valentin. 2016. "Politica externă a României în Uniunea Europeană: Corectă, dar irelevantă." *Politica externă: România și schimbarea ordinii internaționale. Economie și geopolitică*. București: Curs de Guvernare. Accesat 01 februarie 2021. <https://cdn.cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2016/03/Valentin-Naumescu-copy-1-ilovepdf-compressed1.pdf>.
- Nițoiu, Cristian, și Lucian Moga. 2021. „Change and continuity in Bulgaria and Romania's foreign policies post-EU accession.” *European Politics and Society* 22 (2): 277-294.
- Pașcu, Ioan-Mircea. 2014. *Bătălia pentru NATO. Raport personal*. București: Rao.
- Pop, Adrian. 2016a. „From cooperation to confrontation: the impact of bilateral perceptions and interactions on the EU-Russia relations in the context of shared neighbourhood.” *Eastern Journal of European Studies* 7 (2): 47-70.
- Pop, Adrian. 2018. „Out of the Grey: Romania in NATO.” În *Peacebuilding at Home: NATO and its 'new' Member States after Crimea*, editor A. H. Kammel și B. Zyla, 171-192. Baden-Baden, Germany: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Popescu, Liliana. 2010. „Europeanization of Romanian Foreign Policy.” *Romanian Journal of European Affairs* 10 (4): 50-65.

- Roth, Eduard Rudolf. 2015. „Romania’s foreign policy towards the wider Black Sea area in the aftermath of the 2007 EU-accession: a by-product of exogenous influence, colliding interests and energy rivalries.” *Studia Politica: Romanian Political Science Review* XV (1): 21-37.
- Royal Institute Elcano. 2019. „Methodology - What is the Elcano Global Presence Index?” *Elcano Global Presence Index*. Accesat ianuarie 16, 2021. <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/methodologic>.
- Sharshenova, Aijan. 2018. *The European Union's Democracy Promotion in Central Asia: A Study of Political Interests, Influence, and Development in Kazakhstan and Kyrgyzstan in 2007-2013*. Stuttgart, Germany: Ibidem-Verlag.
- Spaiser, Olga Alinda. 2018. *The European Union's influence in Central Asia: geopolitical challenges and responses*. Lanham, MD, USA: Lexington Books.
- Tsygankov, Andrei P. 2016. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. 4. Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- Way, Lucan A., și Steven Levitsky. 2007. „Linkage, Leverage, and the Post-Communist Divide.” *East European Politics and Societies* 21 (1): 48-66.